

JE GING OP REIS EN JE NAM MEE?

'INDISCH ERFGOED IN DEN HAAG'

U gaat binnenkort met uw klas 3 de les volgen *'Je ging op reis en je nam mee?, Indisch erfgoed in Den Haag'*. In deze instructiebrief vindt u informatie en tips om de les voor te bereiden en te verwerken.

Lesperiode

Start schooljaar 2018-2019.

Tijdsduur van de les

De les duurt 75 minuten.

OMSCHRIJVING VAN DE LES

Den Haag is al eeuwenlang een internationale stad. Vooral de band met voormalig Nederlands-Indië (het huidige Indonesië) was van betekenis. Vanaf de 17de eeuw was er een druk verkeer van ambtenaren, militairen en zakenlui naar 'de Oost' (Zuidoost-Azië). Wie terugkeerde, nam vaak een nieuw gezin en inheems personeel mee. Veel Hagenaars hebben dan ook een Indische voorouder in hun stamboom.

Tijdens de les wordt in het kort de relatie tussen Nederland en Indonesië belicht en de invloeden die hiervan zichtbaar zijn op het gebied van architectuur, kunst en cultuur.

Iedere Haagse wijk kent Indische restaurants en supermarkten met Aziatische producten. De Tong Tong Fair op het Malieveld is al 60 jaar een belangrijk en internationaal bekend evenement.

In Den Haag staan prachtige gebouwen, die getuigen van de eeuwenlange band met Indonesië. De leerlingen maken een korte wandeling langs panden met een Indisch verleden, waaronder het Hotel Des Indes. Ze gaan ook zelf een Indonesische theemelange maken en spekkoek proeven bij de firma Inproc (de 'Indische Producten Centrale', opgericht in 1853) aan de Denneweg. Geuren en smaken roepen herinneringen of heimwee op. Leerlingen bespreken wat zij ver van huis het meest zouden missen.

Doelstellingen van de les

De leerlingen maken kennis met gebouwd Indisch erfgoed in het centrum van Den Haag. Ze maken kennis met bredere achtergronden en geschiedenis van naar Nederland verhuisde/geëmigreerde bevolking uit Nederlands-Indië/Indonesië. De leerlingen weten na de les welke gebouwen een uiting zijn van de identiteit, ambitie en heimwee van die migranten. Ze weten ook dat uit een

andere cultuur 'geïmporteerde elementen, zoals de Indonesische keuken, een rijke inspiratiebron vormen. De leerlingen vragen zich af wat zij van hun eigen land/cultuur zouden willen meenemen als ze ooit zouden emigreren.

Aansluiting bij kerndoelen: 43 en 47 van de SLO

Vakken: geschiedenis, maatschappijleer, burgerschap, mens en maatschappij

Lesmateriaal: voorbereidend en of verwerkend lesmateriaal

Aantal leerlingen en begeleiding: maximaal 30 leerlingen en 2 begeleiders.

De les bestaat kort samengevat uit een paar onderdelen:

- Het maken van dit lesmateriaal; het lesmateriaal is geschreven voor verschillende niveaus van klas 3, het kan daarom in sommige gevallen beter zijn om de leerlingen in groepjes te laten werken of klassikaal te behandelen.
- Met de bus naar het Lange Voorhout in Den Haag voor een rondleiding langs Indische monumenten (Indisch erfgoed);
- Naar de Inproc, een winkel waar producten uit Indonesië/Azië worden verkocht voor een workshop over thee en koffie.

HET LESMATERIAAL TER VOORBEREIDING VAN DE LES VOOR OP SCHOOL

De lesonderdelen in het werkblad van de leerlingen omvatten verschillende thema's.

Waar gaat het lesmateriaal over:

- Wat doet de afdeling Monumentenzorg voor het gebouwd (Indisch) erfgoed in Den Haag.
- Drie voorbeelden van Indisch gebouwd erfgoed (historische panden) in Den Haag. Waarom staan/stonden deze gebouwen er en wat beteken(d)en ze voor Den Haag. Wat is er 'Indisch' aan deze gebouwen?
- Korte geschiedenis van de relatie tussen Nederland en Nederlands-Indië (VOC-tijd) en het huidige Indonesië (de onafhankelijkheid na WO II)
- Het land Nederlands-Indië, het tegenwoordige Indonesië;
- De migratiestromen van Nederlanders naar Nederlands- Indië en omgekeerd;
- De invloeden die de migratie met zich meebracht op het Haagse straatbeeld, de kunst, cultuur en eetgewoontes in Nederland.

Lopen langs vier gebouwen in Den Haag

Tijdens de rondwandeling lopen de leerlingen langs historisch gebouwen: het Ministerie van Koloniën (nu de Tweede Kamer der Staten Generaal), de Lloyd (nu het Huis van Europa), Hotel des Indes en de Inproc.

1. Voormalig Ministerie van Koloniën, Binnenhof 7 te Den Haag

Het gebouw van het Ministerie van Koloniën aan het Plein in Den Haag is ontworpen door rijksbouwmeester Willem Rose (1801-1877), zelf geboren in Cheribon, Nederlands-Indië. Het is gebouwd tussen 1859 en 1861. Het gebouw maakt nu deel uit van de Tweede Kamer. Het was een symmetrisch (aan beide kanten hetzelfde), blokvormig gebouw, bestaande uit drie vleugels (bouwdelen) rond een binnenplaats.

Op 29 juli 1806 is het Ministerie van Koophandel en Koloniën opgericht, met aan het hoofd Paulus van der Heim. Dit ministerie werd op 8 juli 1808 omgevormd tot Ministerie van Marine en Koloniën.

Het ministerie van Koloniën was verantwoordelijk voor de inrichting van het koloniaal bestuur in Oost-Indië (Nederlands-Indië, handelsposten in Ceylon, India, Malakka, etc.), West-Indië (Suriname, Curaçao en overige eilanden) en tot 1872 de Kust van Guinea (Ghana). Hier werden de begrotingen van het bestuur in de overzeese gebiedsdelen opgesteld.

1 Voormalig ministerie van Koloniën (Foto: Kroon & Wagtberg Hansen) **2 Voormalige kamer van de minister van Koloniën** (Regentenkamer). In de kamer van de minister, de zogeheten Regentenkamer, hangen de 66 portretten van alle gouverneurs-generaals van Nederlands-Indië. (Foto: Kroon & Wagtberg Hansen)

Verder speelde het departement, samen met de ministeries van Marine en Oorlog, een rol bij de verdediging/defensie van de koloniën en met name de verscheping van militair personeel naar deze gebieden.

Het ministerie van Koloniën regelde niet alleen de uitzending, de verlopen, de overtochten en de pensioenen en wachtgelden van de Indische ambtenaren, maar ook de keuring, aanschaf en verzending van gouvernementsgoederen, bestemd voor het leger en de burgerlijke dienst in de koloniën.

Tijdens een restauratie in 1981 werd boven de deuringang de bekende uitspraak van Jan Pieterszoon Coen (1857-1629) gerestaureerd: *Daer can in indiën wat groots verrigt worden* (1618).

De leerlingen kunnen in dit gebouw niet binnen kijken, ze zullen gaan kijken op Binnenhof 7 naar twee reliëfs in de gevel. In 1917 werden twee reliëfs van de beeldhouwer Johannes van Lunteren (1882-1958) geplaatst op het gebouw. De aankomst van de Hollanders in Oost-Indië staat er onder andere op afgebeeld en de hemelboom met een parasol als heilig teken.

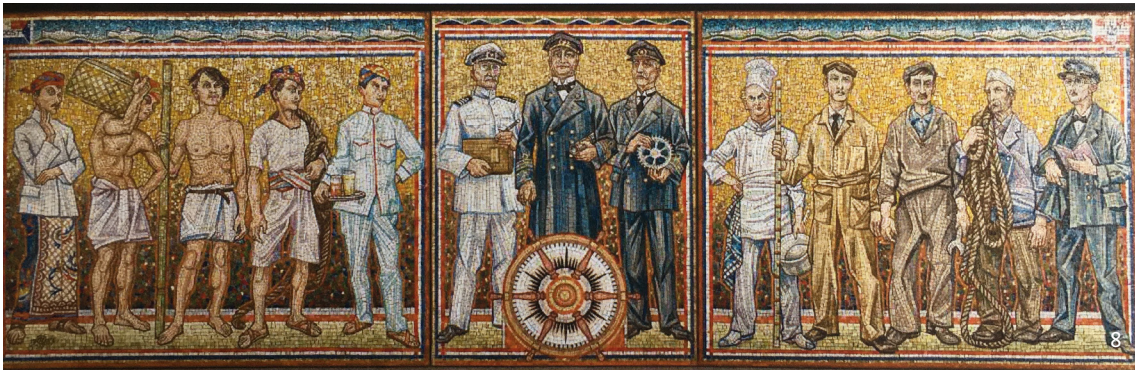

3 Reliëf entree voormalige zijvleugel Ministerie van Koloniën, Binnenhof 7. **4 Oorspronkelijk reliëf in het Prambanan tempelcomplex op Java, ca. 850 na Chr.** (Foto's: Dick Valentij, afd. Monumentenzorg & Welstand/Gemeente Den Haag).

2. Voormalig Lloyd-gebouw, Korte Vijverberg 5

De Rotterdamsche Lloyd was een belangrijke rederij, opgericht in 1893. Het Haagse Lloyd-gebouw werd gebouwd in 1932 naar ontwerp van architect Cornelis Elfers (1898-1989). Dit gebouw was een spil in het internationale handelsverkeer. Hier werd het transport van mensen en goederen van en naar Azië geregeld. Er waren kantoren, passagiersloketten, wachtkamers en bagageopslag ondergebracht.

5 Batavia als bestemming van de Lloyd in glas-in-loodraam trappenhuis. (Foto: Kroon & Wagtberg Hansen).

6 Gevelsculptuur van Hendrikus Albertus van de Eynde (1869-1939) boven entree Lange Vijverberg 5.

(Foto: Dick Valentijn, afd. Monumentenzorg & Welstand/Gemeente Den Haag). 7 Batavia verbeeld in het reliëf onder de dakrand.

(Foto: Roel Wijnants, Den Haag). 8 Mozaïek van Antoon Molkenboer (1872-1960) in de hal van Lange Vijverberg 5.

(Foto: Maritiem Museum, Rotterdam).

3. Hotel des Indes, Lange Voorhout 54-56 Den Haag

In 1881 kreeg dit gebouw de functie van hotel. De naam werd speciaal gekozen met het doel rijke verlofangers uit Indië als gasten aan te trekken.

9 Interieur van de centrale hal van Hotel des Indes, rond 1900. (Foto: Hotel des Indes, Den Haag). **10** Een Indische delegatie in Hotel des Indes, 30-12-1936; v.l.n.r. G.P.H. Soerjohamidjojo (gedel. v.h. Solose hof; zijn echtgenote B.R. Ajoe Soerjohamidjojo, zittend; K.G.P.H. Praboe Soerjodilogo van de Pakoe Alaman van Djokjakarta (gedel. v.h. Pakoe Alamse huis van Djokjakarta; in het midden A. Jonkers, A. Jonkers. (Foto: Haags Gemeentearchief/Polygoon, fotonr. 9369036).

Antwoordenblad werkblad leerlingen

Opdracht 1

Een monument kan een historisch gebouw of een gedenkteken zijn, dat iets belangrijks vertelt over vroeger, over de geschiedenis; het herinnert aan iets of heeft bijzondere architectuurkenmerken.

Opdracht 2A

Sumatra, Java, Sulawesi, Molukken, Bali

Opdracht 2B

Jakarta

Opdracht 2C

Zuidoost-Azië

Opdracht 3

Tropisch klimaat met temperaturen van 32 graden Celsius tot 23 graden Celsius 'nachts, en een hoge vochtigheidsgraad van 70 tot 90%.

Vraag 4A

In Europa kwamen deze specerijen niet voor en er viel veel geld mee te verdienen.

Vraag 4B

Producten als kruidnagels, nootmuskaat en foelie.

Extra info

Jan Pieterszoon Coen (1587–1629) was een Nederlands koopman, boekhouder-generaal (1613), directeur-generaal (1614) en vanaf 1617 de vierde gouverneur-generaal over alle bezittingen van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) buiten de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

Jan Pieterszoon Coen stond net als Pieter Both een beleid voor om op agressieve wijze een monopolie te verwerven in de specerijenhandel in de Indische archipel. Om dat te bereiken voerde Coen oorlog tegen Europese rivalen en Indische vorsten. Door gebruik te maken van zijn grote doorzettingsvermogen, zijn organisatietalent en de nodige militaire bekwaamheden wist hij de basis te leggen voor de koloniale macht in het latere Nederlands-Indië.

Vraag 5

1619, Batavia

Vraag 6

Nederland had koloniën: Nederlands-Indië (nu Indonesië), Suriname, de Nederlandse Antillen en Nederlands-Nieuw-Guinea. Daarnaast heeft Nederland nog koloniale bezittingen gehad in New York, Brazilië, Dejima, India, Ceylon (nu Sri Lanka), langs de kust van Guinee en in Zuid-Afrika.

Vraag 7A

1. Boeddhisme
2. Islam
3. Christendom
4. Hindoeïsme
5. Confucianisme

Vraag 8

boerenkool en aardappels

Vraag 9 en 10

Vrij te beantwoorden door de leerlingen

Kringgesprek om de gevolgde les te evalueren

Ga na afloop van de les met de leerlingen in een kring zitten om te bespreken wat ze hebben gezien.

Vragen om te stellen:

- Wat vonden ze van het bezoek aan de gebouwen?
- Wat hebben ze er van onthouden?
- Wat vonden ze van het ruiken en proeven van de thee en kruiden bij de Inproc?

Besprek ook de vragen centraal die in het werkblad staan:

Opdracht 9

Schrijf hier op waar jijzelf en jouw familie oorspronkelijk vandaan komt, probeer terug te gaan tot het begin van de vorige eeuw.

Opdracht 10

Stel je voor je gaat emigreren naar een ander land. Welk land zou je uitkiezen en waarom? Wat vind je het allerbelangrijkst om mee te nemen?

Hoe denken de leerlingen over migratie? Waarom gaan mensen emigreren? Wat gebeurt er met je als je in een ander land gaat of moet wonen? Wat gebeurt er in positieve zin, maar wat zou minder fijn kunnen zijn? Hoe kun je met mensen die overal vandaan komen en bij elkaar in bepaalde omgeving wonen (samen op school zitten) goed samenleven?

Meer informatie over de les en het Cultuurmenu

Meer informatie over deze cultuurmenules is ook te vinden op www.cultuurmenu.nl (busvervoer, lestijden etc.)

COLOFON

Deze les kwam tot stand in opdracht van de afdeling Monumentenzorg en Welstand/Gemeente Den Haag, naar aanleiding van het erfgoedproject 'Sporen van Smaragd: Nederlands-Indisch erfgoed in Den Haag, 1853-1945'.
monumentenzorg@denhaag.nl

Samenstelling les

Museale en Culturele Projecten, Sandra Bal
a.m.bal@planet.nl
i.s.m. Geerteke van der Kallen,
Laura Wielders Museumeducatie

Samenstelling lesmateriaal voor op school

Museale en Culturele Projecten, Sandra Bal
a.m.bal@planet.nl

Inhoudelijke adviezen

Kroon & Wagtberg Hansen, Den Haag
info@kroonwagtberghansen.nl, kroonwagtberghansen.nl